

Vplyv pandémie COVID-19 na vývoj charterovej leteckej dopravy v podmienkach slovenského trhu¹

Petra Smetanová² – Alexander Frasch³

The impact of the COVID-19 pandemic on the development of charter air transport in the conditions of Slovak market

Abstract

This paper aims to identify the impact of the COVID-19 pandemic on the charter air transport in the conditions of the Slovak market, with an emphasis on the post-COVID period, based on the results of flight monitoring operated from M. R. Štefánik Airport in the years 2020 – 2023. The key method used was flight monitoring, which was carried out to obtain data necessary for the analysis of flights and the identification of charter flight supply and consisted of the daily recording of data of flights. The results show that the pandemic has affected non-scheduled air traffic more severely than scheduled air traffic, with the first monitored season being the most affected based on the least charter air transport and thus destinations. The knowledge from this paper is suitable for further investigation of the impact of tourism crises on aviation.

Key words

Air Transport, Charter Air Carrier, Tourism Crises, COVID-19 Pandemic, Flight Monitoring, Growth Rate.

JEL Classification: L93

Úvod

Pandémia COVID-19 výrazne ovplyvnila osobnú leteckú dopravu celosvetovo. V porovnaní s ostatnými svetovými krízami, ktoré nejakým spôsobom ovplyvnili leteckú dopravu, bol dopad pandémie COVID-19 neporovnateľný a devastačný. Prázdne lietadlá na opustených letiskách, zákaz civilných letov a enormné straty tržieb leteckých spoločností predstavovali opak toho, čo bolo predikované pre roky neovplyvnené pandemiou.

Cestovný ruch sa na niekoľko mesiacov v dôsledku pandémie zastavil. Žiadna iná kríza doteraz nemala takýto vplyv na odvetvie cestovného ruchu (Európsky parlament, 2021) a ekonomiky závislé od cestovného ruchu patria k tým, ktoré pandémie poškodila najviac (Behsudi, 2020).

¹ Tento príspevok je súčasťou výskumného projektu: „VEGA 1/0271/23 – Udržateľná obnova kúpeľného cestovného ruchu v SR v kontexte účinkov civilizačných kríz“.

² Ing. Petra Smetanová, Ekonomická Univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra cestovného ruchu, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, e-mail: petra.smetanova@euba.sk.

³ Ing. Alexander Frasch, PhD., Ekonomická Univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra cestovného ruchu, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, e-mail: alexander.frasch@euba.sk.

Prvé dopady pandémie COVID-19 na osobnú leteckú dopravu boli viditeľné koncom januára 2020, kedy boli postupne pozastavované lety z rizikových krajín a následne na prelome februára a marca toho istého roka. V rámci Slovenskej republiky bol nariadený trojmesačný zákaz civilných letov, čo sa výrazne odrazilo na výkonoch letísk a leteckých spoločností, na ich poklesoch tržieb a počte prepravených cestujúcich. Obnovenie letov bolo slabšieho charakteru a lety boli povolené len z tzv. „bezpečných krajín“, čo výrazne ovplyvnilo letnú dovolenkú sezónu 2020. Záujem o cestovanie ovplyvňovala povinná domáca izolácia po prilete do destinácií, či povinné predkladanie testov pred odletmi do destinácií a napokon aj príchod druhej vlny pandémie v závere roka.

Jedným zo špecifických znakov pandémie bolo, že sa dotkla tak ponuky, ako aj dopytu. V prvej línii dopytu možno medzi najvýznamnejšie subjekty zaradiť: letecké spoločnosti a ich dodávateľov, letiská a ich dodávateľov, služby letovej prevádzky a samotní cestujúci (Novacká, Frasch, 2020).

Pred začiatkom pandémie cestovalo celosvetovo viac ako 4,5 miliardy cestujúcich; po začatí šírenia vírusu tento počet klesol drasticky na približne 1,8 miliardy – v roku 2020 bolo oproti roku 2019 bolo prepravených o 60 % cestujúcich menej (Svetová banka, 2022).

1 Metodológia

Cieľom článku je na základe výsledkov monitorovania letov z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave identifikovať vplyv pandémie COVID19 na vývoj charterovej leteckej dopravy v podmienkach slovenského trhu s akcentom na post-COVIDové obdobie. Na dosiahnutie cieľa sme si stanovili niekoľko parciálnych cieľov:

- Systematizácia teoretických poznatkov z oblasti medzinárodnej osobnej leteckej dopravy v období kríz v cestovnom ruchu.
- Identifikácia ponuky charterových letov realizovaných z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave a jej špecifiká v sledovaných obdobiach.
- Analýza kľúčových špecifik sledovaných období dosiahnutých monitorovaním letov z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave.

Definované ciele sa pokúsime dosiahnuť sumarizáciou aktuálnych a vhodných údajov, týkajúcich sa danej problematiky a následnou aplikáciou a rôznych metód a analýz. Za kľúčovú metódu považujeme monitorovanie letov a rozbor časových radov – koeficient rastu a tempo rastu.

- Matematicko-štatistické metódy – využili sme rozbor časových radov, konkrétne koeficient rastu a tempo rastu. Pre výpočet tempa rastu sme použili nasledujúci vzorec:

$$k = \frac{y_t}{y_{t-1}} * 100 \quad \text{pre } t = 2, 3, \dots, T; \quad (1)$$

pričom k predstavuje index koeficientu rastu, y_t predstavuje hodnotu ukazovateľa v bežnom období a y_{t-1} predstavuje hodnotu ukazovateľa v minulom období. Tempo rastu predstavuje koeficient rastu vyjadrený v

percentách. Danú metódu sme využili pri identifikácii priameho vplyvu pandémie COVID-19 na vývoj charterovej leteckej dopravy v podmienkach slovenského trhu.

- Monitorovanie – Monitorovanie bolo primárne realizované za účelom získania údajov potrebných k analýze letov realizovaných z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave a identifikácie ponuky charterových letov a spočívalo v každodennom zaznamenávaní si údajov o letoch realizovaných z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave. Počas monitorovania sme si zaznamenávali deň letu, či je to prílet alebo odlet, leteckého dopravcu ktorý prevádzkoval daný let ako aj cieľovú destináciu daného letu. Tieto lety sme následne delili na pravidelné alebo nepravidelné. Monitorovanie prebiehalo v štyroch etapách. Dve monitorovania prebiehali v letných dovolenkových obdobiach, konkrétne od 15.07. – 25.09.2021 a 15.07. – 25.09.2022 a dve v zimných dovolenkových obdobiach na prelome rokov, od 15.12.2021 – 15.01.2022 a od 15.12.2022 – 15.01.2023.

2 Výsledky a diskusia

Výsledky článku sú rozdelené do dvoch základných častí – prvá časť sa zameriava na špecifiká letných dovolenkových sezón v rokoch 2021 a 2022 a následne porovnáva dosiahnuté výsledky letných monitorovaní s rokom 2020. Druhá časť sa zameriava na špecifiká zimných dovolenkových sezón v rokoch 2021/2022 a 2022/2023 a následne porovnáva dosiahnuté výsledky zimných monitorovaní s rokom 2020/2021.

2.1 Špecifiká letnej dovolenkovej sezóny v roku 2021 a 2022

Vývoj osobnej leteckej dopravy počas pandémie COVID-19 bol rôznorodý práve aj v závislosti v akej fáze bola pandémia. V nasledujúcich grafoch interpretujeme rôznorodosť vplyvu pandémie COVID-19 na pravidelnú a nepravidelnú leteckú dopravu realizovanú z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave a jej vývoj v troch po sebe nasledujúcich obdobiach.

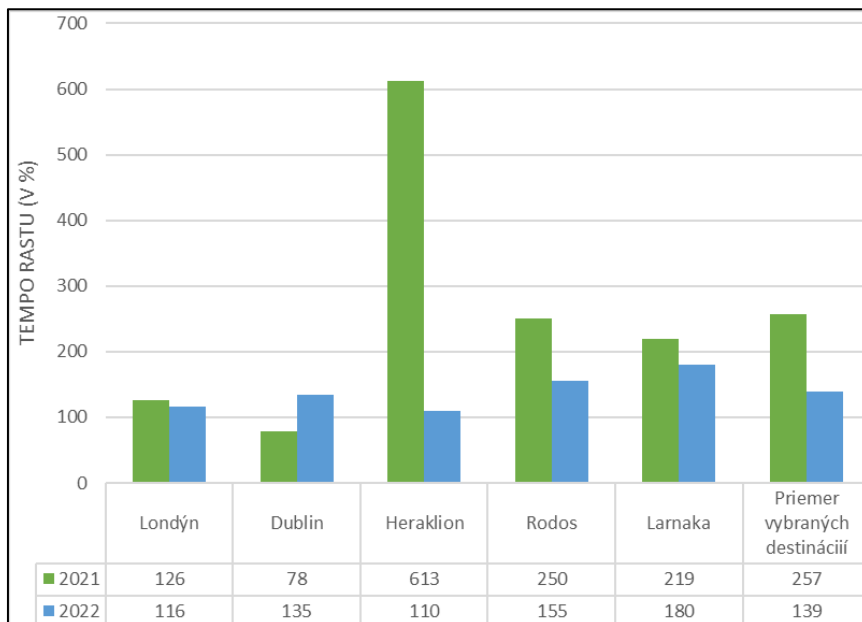
Tab. 1 Počet realizovaných letov do vybraných destinácií z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave v rámci letných monitorovacích období rokov 2020 – 2022

Destinácia/Rok	2020	2021	2022
Londýn	78	98	114
Dublin	40	31	42
Heraklion	8	49	54
Rodos	16	40	62
Larnaka	16	35	63

Zdroj: vlastné spracovanie autorov (2023)

V tabuľke číslo 1 interpretujeme počet realizovaných letov do vybraných destinácií v rámci monitorovania. Londýn a Dublin reprezentujú pravidelné destinácie, Heraklion, Rodos a Larnaka charterové destinácie. Z vybraných destinácií bolo najviac letov realizovaných do Londýna a to vo všetkých monitorovaných obdobiach. Do Dublinu ako do jedinej destinácie bolo v roku 2021 realizovaných menej letov ako v roku 2020 a všetky ostatné destinácie zaznamenali nárast v počte realizovaných letov. V roku 2022 zaznamenali všetky destinácie viac realizovaných letov oproti roku 2021

Graf 1 Tempo rastu vybraných destinácií v rokoch 2021 a 2022

Zdroj: vlastné spracovanie autorov (2023)

V grafe č. 1 interpretujeme tempá rastu vybraných destinácií v rokoch 2021 a 2022, ktoré sme zaznamenali aj v rámci monitorovania roku 2020. Po porovnaní výsledkov môžeme konštatovať, že tempá rastu vybraných destinácií zaznamenali približne zhodný vývoj, kde neboli zaznamenané výrazné rozdiely, okrem Heraklionu, čo interpretujeme aj absolútnymi hodnotami realizovaných letov v tabuľke č. 2. V roku 2021 bol priemerne zaznamenaný 257 % nárast odletov oproti roku 2020 a v roku 2022 bol zaznamenaný menej dynamický nárast odletov, a to 139 %, v porovnaní s rokom 2021. Z pohľadu destinácií sme zaznamenali rôznorodé výsledky. Len v jednej destinácii sme zaznamenali tempo rastu v roku 2022 vyššie ako v roku 2021 – konkrétne Dublin. Dublin zároveň predstavuje destináciu, ktorá ako jediná zaznamenala tempo rastu menšie ako 100 % v oboch obdobiach – v roku 2021 oproti roku 2020 – konkrétne 78 %. Druhú pravidelnú destináciu reprezentuje Londýn, ktorý bol obsluhovaný viacerými leteckými spoločnosťami. Londýn zároveň predstavuje najfrekvencovanejšiu pravidelnú destináciu, čo potvrdzuje aj samotné Letisko M. R. Štefánika (2022, 2023) v roku 2021 a 2022. V

rámci monitorovania Londýn zaznamenal v oboch sledovaných obdobiach dynamické tempo rastu, v roku 2021 oproti roku 2020 presne 126 % a v roku 2022/2023 išlo o 116 %. Najdynamickejšie tempá zaznamenali práve charterové destinácie. V roku 2021, oproti roku 2020 Heraklion – 613 % a v roku 2022, oproti roku 2021 Larnaka – 180 %, avšak môžeme konštatovať, že nepravidelná letecká doprava zaznamenala vo všeobecnosti dynamickejší vývoj realizovaných letov v porovnaní s pravidelnou leteckou dopravou.

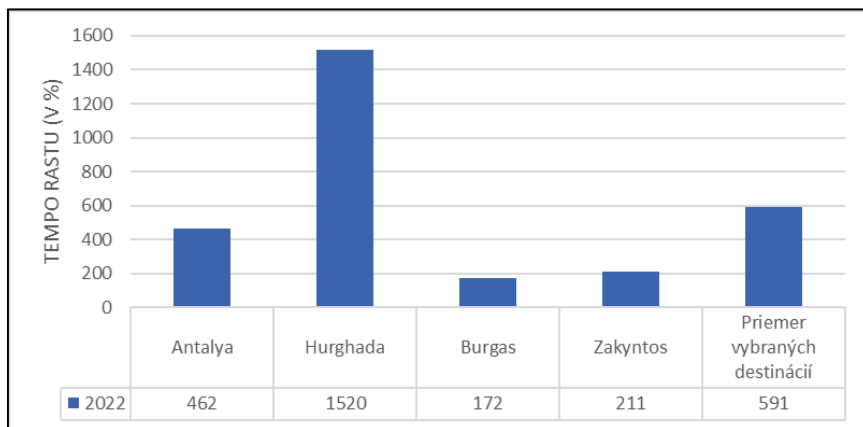
Tab. 2 Počet realizovaných letov do vybraných destinácií z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave v rámci letných monitorovacích období rokov 2020 – 2022

Destinácia/Rok	2021	2022
Antalya	58	268
Hurghada	5	76
Burgas	36	62
Zakynthos	18	38

Zdroj: vlastné spracovanie autorov (2023)

V tabuľke číslo 2 prezentujeme počet realizovaných letov do vybraných destinácií v rámci monitorovania 2021 a 2022. Antalya, Hurghada, Burgas a Zakynthos predstavujú destinácie, do ktorých neboli realizované lety v rámci monitorovania v roku 2020. Všetky destinácie zaznamenali nárast v počte realizovaných letov v roku 2022 oproti predchádzajúcemu, z toho najviac Antalya.

Graf 2 Tempo rastu vybraných destinácií v roku 2022

Zdroj: vlastné spracovanie autorov (2023)

Na grafe č. 2 interpretujeme tempá rastu vybraných destinácií v rokoch 2022 v porovnaní s rokom 2021, ktoré sme nezaznamenali v rámci monitorovania roku 2020. Vzhľadom na to, že v roku 2020 neboli prevádzkované lety do týchto destinácií, tempo rastu jednotlivých destinácií nie je možné definovať. Ako môžeme vidieť na grafe, najdynamickejšie tempo rastu zaznamenala egyptská Hurghada – až 1520 % nárast prevádzkovaných letov z 5 realizovaných letov v roku 2021 na 76 letov v roku 2022. Dynamické tempo rastu zaznamenala aj turecká Antalya – 462 %, ktorá zároveň predstavuje najfrekventovanejšiu nepravidelnú destináciu za rok 2021 s 58 realizovanými letmi a celkovo najfrekventovanejšiu destináciu monitorovania letnej dovolenkovej sezóny 2022 s 268 realizovanými letmi, čo zároveň potvrdzuje práve aj Letisko M. R. Štefánika v Bratislave (2022) vo svojej výročnej správe za rok 2021 a tlačovej správe (2023a) o súhrnných výkonoch letiska za rok 2022. Rovnaké výsledky v rámci nepravidelnej leteckej dopravy potvrdzuje aj letisko Košice, ktoré vo svojej tlačovej správe o súhrnných výkonoch za rok 2021 (Letisko Košice, 2022) a 2022 (Letisko Košice, 2023) uvádza, že najfrekventovanejšia charterová destinácia je Antalya. Rovnaké výsledky o najfrekventovanejšej charterovej destinácii v roku 2021 a celkovej najfrekventovanejšej celkovej destinácii v rámci monitorovania letnej dovolenkovej sezóny 2022 sme zaznamenali aj v rámci monitorovania oboch dovolenkových sezón – v oboch prípadoch je to práve turecká Antalya.

2.2 Špecifiká letnej dovolenkovej sezóny v roku 2021 a 2022

Vývoj osobnej leteckej dopravy počas pandémie COVID-19 bol rôznorodý práve aj v závislosti v akej fáze bola pandémia. V nasledujúcich grafoch interpretujeme rôznorodosť vplyvu pandémie COVID-19 na pravidelnú a nepravidelnú leteckú dopravu realizovanú z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave a jej vývoj v troch po sebe nasledujúcich obdobiach.

Tab. 3 Počet realizovaných letov do vybraných destinácií z Letiska M. R. Štefánika v Bratislave v rámci zimných monitorovacích období rokov 2020/2021 – 2022/2023

Destinácia/Rok	2020/2021	2021/2022	2022/2023
Londýn	21	45	49
Dublin	11	26	22
Hurghada	5	6	5
Salalah	2	7	8

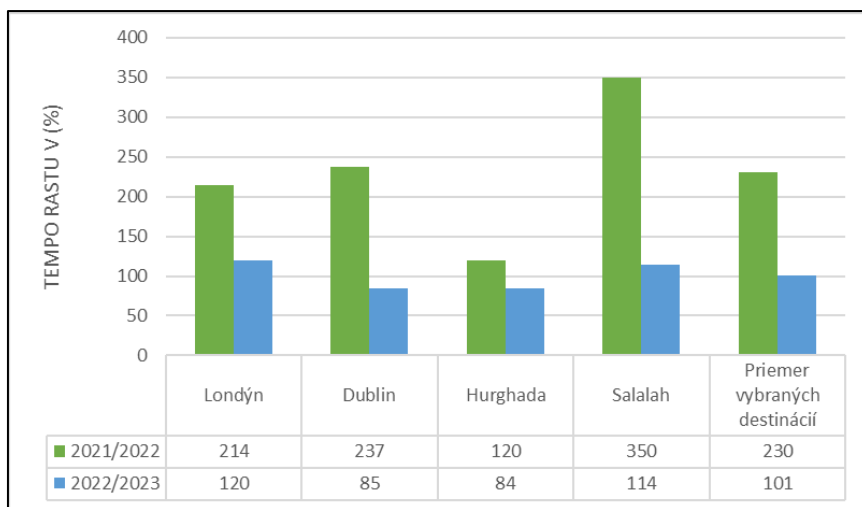
Zdroj: vlastné spracovanie autorov (2023)

V tabuľke číslo 3 prezentujeme počet realizovaných letov do vybraných destinácií v rámci monitorovania. Londýn a Dublin reprezentujú pravidelné destinácie, Hurghada a Salalah charterové destinácie. Z vybraných destinácií bolo najviac letov realizovaných do

Londýna a to vo všetkých monitorovaných obdobiach. Vybrané destinácie zaznamenali rôznorodý vývoj realizovaných letov avšak tieto zmeny nie sú také markantné v porovnaní so zmenami počas letných monitorovacích období.

V grafe č. 3 interpretujeme tempá rastu vybraných destinácií v sezónach 2021/2022 a 2022/2023, ktoré sme zaznamenali aj v rámci monitorovania v sezóne 2020/2021 – 3 pravidelné destinácie a 1 charterovú destináciu. Graf doplníme aj absolútnymi hodnotami realizovaných letov v tabuľke č. 3. Charterové destinácie, do ktorých boli realizované lety v priebehu troch po sebe nasledujúcich monitorovaných období, zastupuje iba Salalah. Dôvodom je rôznorodosť charterových destinácií v monitorovaných obdobiach a zároveň prispôsobenie sa cestovných kancelárií rozličným opatreniam a reštrikciám počas monitorovaní a aj snahou sprístupniť nové destinácie slovenskej klientele. Po porovnaní výsledkov môžeme konštatovať, že v sezóne 2021/2022 bol zaznamenaný dynamickejší vývoj tempa rastu vybraných destinácií, čo predstavuje 230 % nárast počtu letov v porovnaní s predchádzajúcou sezónou. Naopak, v sezóne 2022/2023 bol zaznamenaný menej dynamický vývoj tempa rastu vybraných destinácií, z dôvodu rovnakého počtu realizovaných letov počas sledovaného obdobia (84 realizovaných letov) – konkrétne 101 %. Z pohľadu destinácií sme zaznamenali rôzne výsledky a všetky destinácie zaznamenali dynamickejšie tempo rastu v sezóne 2021/2022. Najdynamickejšie tempo rastu vôbec zaznamenal Salalah v sezóne 2021/2022 oproti sezóne 2020/2021, kedy počet prevádzkovaných letov narástol z 2 na 7. Z pravidelných destinácií zaznamenal najdynamickejšie tempo rastu Londýn, ktorý bol obsluhovaný tromi leteckými spoločnosťami.

Graf 3 Tempo rastu vybraných destinácií v rokoch 2021/2022 a 2022/2023

Zdroj: vlastné spracovanie autorov (2023)

Záver

Z výsledkov monitorovania môžeme konštatovať, že nepravidelná letecká doprava bola dôsledkami pandémie zasiahnutá ešte výraznejšie ako pravidelná letecká doprava.

Najvýraznejší vplyv mala najmä v prvom roku pandémie, kedy napriek tomu, že v letných mesiacoch boli cestovné obmedzenia miernejšie, nebolo možné cestovať do najvyhládavanejšej leteckej dovolenkovej destinácie slovenských dovolenkárov – do Turecka, ale ani do mnohých ďalších, napr. Egypta, Tuniska, či Maroka. V letnej dovolenkovej sezóne 2020 boli napokon prevádzkované lety len to troch dovolenkových destinácií – Larnaka, Rodos a Heraklion s týždennou frekvenciou 2, respektíve 1 let za týždeň.

Záujem o cestovanie ovplyvňovala povinná domáca izolácia po prúde do destinácií, či povinné predkladanie testov na COVID-19 pred odletmi do destinácií a napokon aj príchod druhej vlny pandémie v závere roka 2020. Napriek nepriaznivej situácii sa podarilo cestovným kanceláriám pripraviť balíčky služieb a následne zrealizovať charterové lety do mnohých nových ale aj dlhodobo obľúbených destinácií – napríklad Omán, Spojené Arabské Emiráty či Maledívy.

V roku 2021 bola situácia priaznivejšia a mnohí leteckí dopravcovia postupne obnovili viaceré letecké spojenia čo sa odrazilo vo výsledkoch monitorovania. Cestovné kancelárie si pripravili balíky služieb a následne sa im podarilo prevádzkovať charterové lety aj do obľúbených dovolenkových destinácií z pohľadu slovenských zákazníkov – a to do Antalye, ktorá zároveň reprezentuje najfrekventovanejšiu charterovú destináciu letnej dovolenkovej sezóny s 58 odletmi, čo predstavuje približne 6 odletov za týždeň. Medzi 86 ďalšie frekventované charterové destinácie v monitorovanom období patria aj Larnaka, Rodos a Heraklion, ako tomu bolo v predchádzajúcom roku ale aj bulharský Burgas.

Záver roka 2021 poznačila ďalšia vlna pandémie a obmedzenie vstupu pre cestujúcich do jednotlivých krajín sveta, čo opätovne znížilo záujem o leteckú dopravu, avšak napriek zhoršenej epidemiologickej situácii sme zaznamenali 305 % nárast odletov v porovnaní so sezónou 2020/2021. Napriek nepriaznivej situácii a opätovným zavedením reštrikcií a povinnosti mať negatívny PCR test po návrate z rizikových krajín, sa cestovným kanceláriám podarilo zrealizovať viacero charterových letov, pričom najfrekventovanejšia destinácia je Salalah v Ománe. Sériové charterové lety v tomto období nezaznamenali výrazné tempo rastu.

Sezóna 2022 a 2022/2023 predstavuje sezónu, ktoré bola najmenej ovplyvnená pandemiou COVID-19 a začala sa tak z pohľadu výkonov v leteckej doprave približovať obdobiu pred pandemiou. Obmedzenia zamerané voči šíreniu koronavírusu, ktoré síce boli v platnosti, členské krajiny EÚ, vrátane Slovenskej republiky neboli povinné uplatňovať a kontrolovať. Nepredstavovali prekážku v osobnej leteckej doprave a realizácii zájazdov cestovných kancelárií, ktoré si pripravili pre danú dovolenkovú sezónu. V sektore pravidelnej aj nepravidelnej leteckej dopravy bol zaznamenaný niekoľkonásobný nárast objemu leteckej dopravy.

Sezóna 2022 predstavuje ako jediná sezónu, v ktorej podiel nepravidelnej leteckej dopravy bol vyšší ako podiel pravidelnej leteckej dopravy – až 57 % prevádzkovaných letov v sezóne 2022 bolo nepravidelných, čím demonštrujeme dominanciu charterovej leteckej dopravy práve v letných dovolenkových obdobiach. V danej sezóne ako jedinej zo sledovaných bola najfrekventovanejšia destinácia práve charterová a nie pravidelná – konkrétne Antalya, kedy bolo zrealizovaných spolu 268 odletov viacerými leteckými spoločnosťami, čo predstavuje približne 25 odletov za týždeň. Medzi ďalšie frekventované charterové destinácie v monitorovanom období, do ktorých bolo

realizovaných minimálne 50 odletov za celé monitorované obdobie patrí Hurghada, Larnaka, Rodos, Burgas a Heraklion.

Záver roka 2022 a začiatok roka 2023 bol podobne ako letná dovolenková sezóna 2022 najmenej ovplyvnený pandémiou COVID-19, z dôvodu prakticky neexistujúcich obmedzení. V sektore nepravidelnej leteckej dopravy bol zaznamenaný markantný nárast odletov v porovnaní so sezónou 2021/2022. Cestovným kanceláriám sa podarilo zrealizovať charterové lety do Salalahu, čo s 8 odletmi predstavuje najfrekventovanejšiu charterovú destináciu monitorovania, ako aj charterové lety na Zanzibar, Kapverdske ostrovy a do Senegal. Niektoré charterové linky zaznamenali enormnú popularitu a tak sa ich cestovné kancelárie rozhodli realizovať aj po konci hlavnej zimnej dovolenkovej sezóny.

Zoznam bibliografických odkazov

BEHSUDI, Adam. (2020). Tourism-dependent economies are among those harmed the most by the pandemic. Dostupné 12.12.2022 na: Impact of the Pandemic on Tourism – IMF F&D

EURÓPSKY PARLAMENT. (2021) Relaunching transport and tourism in the EU after COVID-19 Part IV: Tourism sector. Dostupné 20.10.2022 na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690884/IPOL_STU\(2021\)690884_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690884/IPOL_STU(2021)690884_EN.pdf)

NOVACKÁ, Ľudmila a FRASH, Alexander. (2020). Krízy v cestovnom ruchu a ich konsekvencie v osobnej leteckej doprave. In *Súčasnosc' cestovného ruchu v trajektórii budúcnosti*. VerBuM, 57-90. Dostupné 15.03.2023 na: https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/publikacie/2021-1-19-novacka-sucasnosc-cr.pdf

SVETOVÁ BANKA. (2022b). Air transport, passengers carried. Dostupné 15.11.2022 na: <https://data.worldbank.org/indicator/IS.AIR.PSGR?end=2020&start=2000>